

dergipark.org.tr/tr/pub/alinterisosbil

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

| e-ISSN 2602-229X |

PRENSİP

https://prensip.gen.tr

KİTABIYAT

BOOK REVIEW

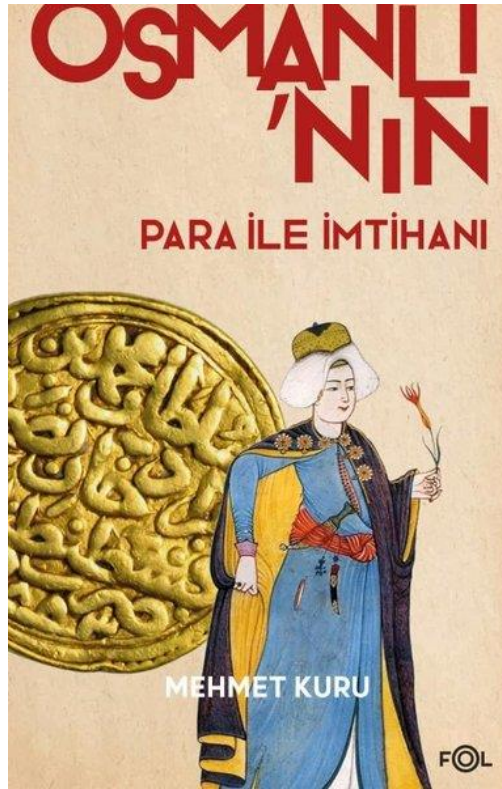
**Mehmet Kuru, Osmanlı'nın Para ile İmtihani, Fol Kitap, Ankara, 2022, 192 sayfa,
ISBN: 9786258242102**

Deniz ÜNAL

Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 28.12.2022

Kabul Tarihi/Accepted Date: 19.01.2023

Please cite this paper as follows/Atf için:

Ünal, D. (2023). Kitabiyat: Mehmet Kuru, Osmanlı'nın Para ile İmtihani, Fol Kitap, Ankara, 2022, 192 sayfa, ISBN: 9786258242102. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 97-102.

Mehmet Kuru, 2007 yılında Galatasaray Üniversitesi'nde lisans eğitimini tamamladı. 2009 yılında Sabancı Üniversitesi'nde Yüksek Lisans eğitimini, 2017 yılında ise "Locating an Ottoman Port-City in the Early Modern Mediterranean: Izmir 1580-1780" başlıklı doktora tezi ile doktora eğitimini tamamlayıp doktor unvanını almaya hak kazandı. Kendisi günümüzde Sabancı Üniversitesi Tarih bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Mehmet Kuru, Osmanlı'nın Para ile İmtihanı adlı eserine teşekkür kısmı ile başlar. Bu bölümde çalışmasının temelini doktora tezinde yer alan "Osmanlı Piyasalarının Parasallaşma Süreci" başlıklı bölümüne dayandığını ifade eder. Ardından kitapta emeği geçen meslektaşlarına, hocalarına ve ailesine bir teşekkürü borç bilir. Daha sonra giriş kısmı ile konuya başlangıcını yapar. Eser toplamda dokuz bölümden oluşur. Yazar, dokuzuncu bölümün ardından sonuç kısmı ile eserine son verir. Son olarak kaynakça kısmında eseri ortaya koyarken yararlandığı birincil, ikincil ve nümismatik kaynakları belirtir. Eser dizin bölümünün ardından son bulur.

Yazarın diğer bu dönemle ilgili benzer çalışmalarına göz attığımızda *Seeds of Power* adlı kitabında "A Magnificent Climate; Demography, Land and Labour in the Sixteenth-Century Anatolia" adlı kitabın ikinci bölümünde müellifliği görülür. Ayrıca XVI-XVIII. Yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nu konu alan altı konferans sunumu bulunmaktadır. Bu sunumlar İngilizce olarak yayınlanmışlardır. Bunlar: "Mapping People and Produce: Ecological Change and the Shift in Tax-Base in Sixteenth-Century Ottoman Anatolia", "Social and Political Networks of Ottoman Local Rulers: Kadı of Izmir (1580-1730)", "Climate "the Magnificent": An Ecological Perspective on 16th Century Ottoman Empire", "Early Modern Levantine Commerce Revisited: The Commerce of Izmir (1580 – 1780)", "Changing Urban Pattern of İzmir: 17th Through 20th Centuries" ve "Ottoman merchants, Venetian partners: solved – unsolved cases from 17th century" adlı sunumlardır.

Mehmet Kuru, kitabının giriş kısmında Osmanlı İmparatorluğu'nu bir krizler imparatorluğu olarak tanımlar. İmparatorluğun ayaklanmalar, ekonomik buhranlar ve doğal afetler gibi pek çok sebeplerle krizler yaşandığını fakat bu krizlere maruz kalmasına rağmen krizlerin üstesinden gelebilen bir imparatorluk olduğunu belirtir. 16. Yüzyılın son çeyreği ile başlayıp 17. Yüzyıl ile devam eden bu krizler silsilesinin en önemli ayağının ekonomi alanında yaşandığının altını çizer. 16. Yüzyılın son çeyreğinde fiyatların artmasıyla uygulanan tağşişin fiyat artışının devam etmesine sebep olduğunu belirtir. Fakat 1585-1600 yıllarında uygulanan tağşişlere rağmen 17. Yüzyılda zaman zaman fiyat istikrarının yeniden sağlandığına dikkat çeker. Kuru, 17. Yüzyılın sonunda Osmanlı gurusunun tedavüle girmesiyle para istikrarında olumlu ivme yakalandığını, 18. asırda ise paranın değerinin çok az bir oranda değer kaybettiğini fakat buna rağmen fiyat istikrarında çatalın fazla açılmadığını belirtir. Akabinde "16. Yüzyılın son çeyreğinden 18. Yüzyıla kadar aynı oranda bir tağşişe rastlanmıyorsa 16. Yüzyılda böyle bir tasarrufa gidilmesinin sebebi nedir?" sorusunu sorarak bu soruya cevap vermeye çalışır. Daha sonra çalışmasını konu alan dönem aralığını belirterek Osmanlı İmparatorluğu'nda fiyat artışını ve sonrasında tağşişleri meydana getiren sebepleri Osmanlı Arşiv belgelerini, nümismatik çalışmaları ve çeşitli ikincil kaynakları kullanarak açıkladığını söyler.

Yazar Mehmet Kuru, eserinin “Modern Öncesi Dünyada Çift Metalli (Bimetalik) Piyasalar ve Para Politikaları” adlı ilk bölümünde, Erken Modern dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda çalışan tarihçilerin karşılaştıkları zorlukları ele alarak konuya giriş yapar. Bu konuda çalışma yapan uzmanların tam anlamıyla bilgi veren birincil kaynakların olamaması sebebiyle farklı kaynakları tasnif ederek edindikleri bilgileri harmanlama yoluyla çalışmak zorunda kaldıklarını belirtir. Elde edilen farklı kaynakları sınıflarına göre ayırarak araştırmacının karşılaştığı diğer bir sorunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu sorun çeşitli kaynak türlerinin zaman zaman birbirleriyle çelişebileceği, dolayısıyla araştırmacının konu ile ilgili bulunan yeni bulgu ve kaynakları titizlikle inceleyerek mevcut kaynaklarla mukayese etmesinin gerekliliğini vurgular. Ardından okuyucunun incelenecek olan 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun gerçekleştirmiş olduğu para politikalarını kavrayabilmesi adına erken modern dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda uygulanan para politikalarının temeline iner. Okuyucuya konuya ait kavramları ve uygulamaları tanıtır. Merkezi hükümetin gerçekleştirmiş olduğu tahsis ve taşıma politikaları ile altın ve gümüş sikkelerdeki değer farklarının uzun ve kısa vadede, Osmanlı piyasasında yaratmış olduğu olumlu ve olumsuz sonuçları bir örnek üzerinde açıklamaya çalışır.

Kuru, “15. ve 16. Yüzyıllarda İmparatorlukta Para Darbı ve Doğuya Gümüş Akışı” adlı ikinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu’nun iki metalli para sistemine geçişini ele alır. İmparatorluğun 15. Yüzyılda iki metalli para sistemine geçişinin altında yatan sebepleri sıralar. II. Mehmet döneminde imparatorluğun zengin gümüş rezervlere sahip olmasını Balkanlar’da gerçekleştirilen fetihlere endeksler. Fetihlerle birlikte 15. Yüzyıl Avrupa’sının ve Osmanlı İmparatorluğu’nun sahip oldukları gümüş rezervlerini mukayese eder. Osmanlı İmparatorluğu 1459 yılında II. Mehmet’in saltanatında Balkanlar’da bulunan önemli gümüş rezervlerinin tamamına sahip olmasıyla imparatorluğun bölgede gerçekleştirmiş olduğu para politikalarını ve uygulamalarını ele alır. Fethedilen bölgelerin para piyasalarının imparatorluk para sistemine uyarlanmasıyla ve 15. Yüzyılın son çeyreğine kadar takip edilen para politikaları ile Akdeniz’de Venedik, Memluk ve Osmanlı paralarının değerlerinde uyumlu bir istikrarın görüldüğünün altını çizer. 15. Yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu’nun darbına başladığı altın sikkenin Akdeniz’de bulunan Venedik dukası ve Memluk eşrefisi ile rekabetini ele alır. Bu girişimle birlikte Osmanlı darphanelerinde 1477-78 yılları itibariyle çift metalli para darbına başlanıldığını belirtir. Altın sikkelerin darbıyla birlikte Osmanlı hazinesindeki miktarını diğer para birimlerine oranla artışını ele alır. Kuru, imparatorluğun çift metalli para sistemine geçtikten sonra gümüş ve altın sikkelerin istikrarı için imparatorluğun almış olduğu bir takım tedbirleri sıralar. 16. Yüzyılda I. Selim ve I. Süleyman devirlerine gelindiğinde gerek Akdeniz’de, gerekse doğuda gerçekleştirilen fetihler ile fethedilen bölgelerdeki para piyasalarını Osmanlı para piyasasına uyumlu hale getirmek için Osmanlı İmparatorluğu’nun gerçekleştirmiş olduğu para politikalarını inceler. Kuru, daha sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun 1585’te gerçekleştirmiş olduğu büyük taşıma ile 1580 yılında Safeviler de gerçekleşen devalüasyonun arasındaki ilişkiyi ele alır. Çeşitli tarihçilerin çalışmalarını mukayese ederek Safevi devalüasyonunun 1580’lerden daha erken yıllarda gerçekleştiğini ve 1585 yılındaki büyük taşıma sebep olmadığı kanısına varır. Daha erken dönemde gerçekleşen Safevi devalüasyonunu, Osmanlı iktisadi

yöntemleri ile kıyaslayarak değerlendirir. İki devlet arasındaki iktisadi etkileşimi okuyucuya açıklamaya çalışır.

Yazar, “1566 Tağışı ve İki Bölge Para Piyasasına Geçiş” adlı başlıktaki üçüncü bölümde 1566 yılındaki tağışı ele alarak imparatorluğun tüm bölgelerinde altın ve gümüş oranlarının değerlerindeki değişimleri ve 1566 tağışının uygulanması ile elde edilmek istenenleri ele alır. İmparatorluğun bu dönemde gümüşün doğruya akışını önlemek için Safevi sınırında tedavülde bulunan Şahi sikkesinin ayarlarıyla oynayarak aldığı tedbirleri sıralar. 1566 tağışı ile Osmanlı İmparatorluğu’nun iki bölge para politikası uygulayarak Safevi piyasası karşısında aldığı tedbirleri açıklar. Daha sonra imparatorluğun çeşitli bölgelerinde bulunan darphaneleri harita üzerinde resmederek buldukları bölgeleri ve darphanelerde basılan akçe cinslerini ele alır. 16. Yüzyıla ait çeşitli bölgelerdeki darphanelerin mukaata gelirlerini önceki yıllara göre kıyaslar. Böylece ele aldığı darphanelerin mukaata gelirlerindeki dalgalanmaları inceleyerek gelirleri hakkında değişimleri inceleme fırsatı bulur. Son olarak Tüccarların imparatorluğun merkezinde tedavülde bulunan gümüş sikke ile doğu sınırında bulunan Şahi sikkesinin saflık değerlerindeki farklılıklar sebebiyle arbitraj üzerinden sağladıkları kazancın Osmanlı ekonomisine vermiş olduğu zararları belirterek bölüme son verir.

“Gresham Yasası Yahut ‘Ak Akçe Kara Gün İçindir’” adlı dördüncü bölüme gelindiğinde ekonomi prensiplerinden olan Gresham Yasası tanımıyla bölüme giriş yapar. Akabinde 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda, iki farklı yapıya sahip gümüş sikkelerin nominal değerlerinin eşit sayılmasının piyasada oluşturduğu olumsuz sonuçları inceler. Piyasada gümüş, bakır karışımı Şahi sikkesinin, merkezi bölgelerde darbedilen gümüş akçelerden daha fazla kullanılmaya başlanılmasının sebeplerini sıralar. Neticesinde ortaya çıkan enflasyonu örneklerle açıklamaya çalışır. Yazar, ayrıca “Osmanlı İmparatorluğu’nun Gresham Prensiplerinden haberdar olmasına rağmen para piyasalarını iki bölge bir yapıya niçin dönüştürdü?” sorusu ile “Bu politikanın 1566 yılından itibaren başlamasıyla 1580’li yıllara kadar sert bir para istikrarsızlığı niçin yaşanmadı?” sorusuna da cevap vermeye çalışır.

“Avrupa’nın ‘Fiyat Devrimi’ ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Para Krizi” başlıklı beşinci bölüme gelindiğinde yazar, 16. Yüzyılda Amerika’dan Avrupa’ya taşınan gümüşlerin Avrupa ülkeleri ve Osmanlı İmparatorluğu piyasalarında yaşanan fiyat devrimini ele alır. 16 Yüzyılda yaşayan dönemin ünlü filozoflarının geliştirdiği miktar teorisini tanıtır. Kuru, miktar teorisi üzerine modern ekonomi tarihçilerinin getirmiş olduğu yeni yorumları referans alarak 16. Yüzyılda Avrupa’yı istila eden Amerikan gümüşlerinin Osmanlı ve Avrupa’daki fiyat artışlarına olan etkilerini inceler. Osmanlı piyasasındaki dalgalanmalara sebep olan Amerikan gümüşünün yanı sıra diğer etkenlerin de üzerinde durur. Nitekim konunun uzmanlarından olan Ömer Lütfi Barkan ve Şevket Pamuk’un çalışmaları ile konuya dair görüşlerini destekler. Yazar, 1570 yılından 1585 yılında gerçekleştirilen tağışe kadar Osmanlı’nın takip ettiği para politikalarını ve aldığı tedbirleri okuyucuya aktarmaya çalışır. İmparatorluğun 1580 yılında geçirmiş olduğu ekonomik buhranı Gelibolulu Mustafa Ali gibi dönemin önemli isimlerinin eserlerinden alıntılarla açıklar. Daha sonra 1580’li yıllar itibariyle imparatorluk pazarlarında hakim olmaya başlayan Avrupa guruşlarının, Osmanlı piyasasında yaratmış olduğu büyük tahribatlara değinir. Son olarak imparatorluğun kriz üzerine kriz yaşadığının altını çizerek beşinci bölüme son verir.

“Başarısız Bir Ekonomi Politikası Olarak 1585 Tağşişi” adlı başlıklı altıncı bölümünde Osmanlı İmparatorluğu’nun 1585 yılında gitmiş olduğu tağşiş uygulamasını ele alır. İmparatorluğun bu tarihte tağşişe gitmesinin tarihçiler tarafından iki farklı görüşle açıklandığının altını çizer. Akabinde konu ile ilgili ikiye ayrılan camianın görüşlerini ortaya koyar. Çalışmaların sonucunda 1585 tağşişinin mali sıkıntıların yanı sıra birden fazla sebeplere ve hedeflere dayandığına dikkat çeker. Tağşiş uygulandıktan bir süre sonra Osmanlı piyasalarındaki başarısızlığı ve getirmiş olduğu olumsuz etkileri önemli alimlerden ve Osmanlı arşivlerinden almış olduğu alıntılar ile açıklamaya çalışır. Tağşiş sonrası Osmanlı piyasasındaki altın sikke ve gümüş akçenin yerlerini, Şahi sikkesi ve Avrupa gurusuna bırakmasını, Osmanlı haraçgüzar bölgelerinden alınan haraçların kayıtlarını inceleyerek yüzdelerle okuyucuyla paylaşır.

“1589 Sikke Tashihi ve Beylerbeyi Vakası” adlı yedinci bölüme gelindiğinde 1585 yılında meydana gelen tağşiş uygulamasının başarısızlıkla sonuçlandığına değinildikten sonra başarısızlığın ardından imparatorluğun 1588 yılında uygulanan tahsis-i sikke uygulamasını kapsamlı bir şekilde ele alır. Osmanlı İmparatorluğu’nun 1585 tağşişinde paranın saflık derecesine dair almış olduğu yanlış kararları tahsis uygulamasında gidermeye çalıştığına dikkat çeker. Tashih ile “akçe-i cedit” olarak darbedilen yeni paraların piyasaya girdikten sonra imparatorluk ekonomisinde yaratmış olduğu etkileri üzerinde durur. Akabinde Beylerbeyi Vakası olarak bilinen isyanı okuyucuya aktarır. Kuru, Beylerbeyi Vakası’nın ardından hükümetin tashih uygulamasına gitmesiyle hazinede ve piyasadaki görünen olumlu sonuçları 1589-1603 yılları arasında imparatorluk hazinesine ait bütçe ve ruznamçe örnekleriyle okuyucunun bilgisine sunar. Yazar, imparatorluğun atmış olduğu adımlarla piyasalara hakim olan kırık ve hurda akçelerin yerini yeni akçeye bıraktığını belirtir. Fakat kısa zamanda gurusun, gümüş akçe karşısında değerlenmesinin yaratmış olduğu olumsuzluğa dikkat çeker. Ardından imparatorluk piyasalarında gurusunların hakim olmasına karşı imparatorluğun almış olduğu tedbirleri sıralar. Sorunun çözümünde etkili olan bir Darphane-i Amire görevlisinin padişaha olan telkinlerini içeren arzını bizzat okuyucuyla paylaşır. Yazar Kuru, bölümün sonunda imparatorluk bürokratlarının almış olduğu tedbirlerin yetersizliklerinin altını çizer. Alınan kararların kısa vadede başarılı fakat uzun vadede başarısızlık göstermesinin tekrardan krizleri tetikleyeceğine dikkat çeker.

“Parasal Krizin Son Evresi ve İmparatorluğun Para Piyasalarının Entegrasyonu” başlıklı sekizinci bölümü ele almaya başlayan Kuru, ilk olarak 1588 tahsisinin ardından piyasaların biraz olsun rahatlamış görüldüğü fakat yine de krizin tam anlamıyla sona ermediği şeklinde bir görüşle bölüme başlar. İlerleyen dönemde gurusun değerindeki artışın Osmanlı piyasalarındaki gurusun miktarının artmasına sebep olduğunun, bununda Osmanlı ekonomik krizinin devam etmesinde en belirleyici faktör olduğunu ifade eder. Krize sebep olan iç dinamikleri açıklarken Venedik’in 1592-96 yılları arasında Osmanlı limanlarına getirmiş olduğu gümüşlerin etkisinin de ele alınmasının gerekliliğinden söz eder. Kuru, Osmanlı para istikrarındaki olumsuz dalgalanmaların 1597 yılı ile zirveye çıkmasıyla hükümetin yeni önlemler almaya başladığını hatta 1598 senesinde tekrardan tahsis uygulamasına gidildiğini fakat bu teşebbüslerin sonuçsuz kaldığını belirtir. Konuyu daha derinden ele almak için 16. Yüzyılın sonlarında Kemaleddin Efendinin kaleme aldığı risaleye başvurur. Kemaleddin Efendinin çıkarımlarından krizin iki yönlü sebebinin olduğunu çeşitli nümismatik verilerle doğrular. 1600 senesine gelindiğinde

Yeniçerilerin tashih isteyen isyanı anlatılarak hurda akçelerin Osmanlı para piyasasını nasıl alt üst ettiğini bir kez daha vurgulayan Kuru, hükümetin tekrardan bir tashih uygulamasına adım atmak zorunda kalışını belirtir. 14 Haziran 1600 yılında gerçekleşen bu tashih uygulamasının geçmiş tashihlerden farkını belirterek Osmanlı piyasasında göstermiş olduğu olumlu sonuçları ortaya koyar. İmparatorluğun bu tashihle birlikte doğu akçelerine son vererek tek ve standart akçe yapısına geçmesinin önemini vurgular. Standart akçeye geçişin etkilerini Beçin definesi örneği üzerinden yorumlar. 17. Yüzyıl ile birlikte imparatorluğun ekonomik sıkıntısının devam ettiğini fakat 16. Yüzyıla kıyasla çok daha hafif bir kriz olarak nitelendirmeyi doğru bulur. 17. Yüzyılda da imparatorluğun tashih ile tağış uygulamarına tekrar tekrar gittiğini dile getirirse de bu uygulamaların sadece kağıt üzerinde bir görünüme sahip olduklarının, paralar üzerinde kayda değer bir değişikliğe sebep olmadıklarının altını çizer.

“17. Yüzyılda Avrasya Para Piyasalarının Entegrasyonu” adlı dokuzuncu ve son bölümünü ele alan yazar, Amerika kıtasındaki gümüşün Avrasya’da yaratmış olduğu etkileri alır. Gerek Avrupa’da gerekse doğuda yer alan devletlerin para politikalarında farklılık görüldüğünün altını çizer. Fakat devletlerin genel olarak ekonomik krizi önleme arzusuyla aynı farklı yollar takip ederek aynı sorun üzerinde yoğunlaştıklarını dile getirir. Benzer sorunlar yaşayan Safevi, Osmanlı ve Babür Devletleri’ni ele alarak bu devletlerin 17. Yüzyıla kadar para politikalarında uyguladıkları farklılıkları ve benzerlikleri mukayese eder. 16. Yüzyılın sonları ve 17. Yüzyılın başlarında Avrupa, Osmanlı, Babür, Safevi ve Çin pazarlarındaki gümüş ile altın arasındaki değer farklılıklarının elli yıl gibi kısa bir süreyle aynı seviyeye gelmelerinin sebeplerini açıklar. Ardından bu seviyelerin eşitlenmiş olduğunu gösteren bir görsel tabloyla konuyu okuyucuya pekiştirir. Yazar, son olarak ele aldığı sonuç bölümü ile Osmanlı İmparatorluğu’nda baş gösteren parasal krizlere sebep olan etkenleri Osmanlı İmparatorluğu merkezinde baz almanın yanı sıra komşu sınır devletlerin de kendi içerisinde gerçekleştirmiş olduğu para politikalarını da soruna dahil ederek konunun ele alınması gerekliliğinden bahsettiğini görmekteyiz.

Kuru, XVI. Yüzyılda gümüşün doğuya akışıyla ortaya çıkan ekonomik krizin dinamiklerini yerel ve küresel olarak iki kola ayırması dikkate şayandır. Eserinde ele aldığı konu ile akademik camiaya vermiş olduğu katkıyı incelediğimizde “Osmanlı ekonomik krizine Amerikan gümüşünün olumsuz etkisi sebep oldu.” görüşü ile bakılmasının yanı sıra alınan yerel tedbirlerin krizin alevlenmesindeki etkisini de değerlendirmenin içine dahil ettiğini görmekteyiz. Bana göre yazarın bu çıkarımı krize sebep olan diğer etkenleri kaçırmamamız adına olumlu bir yaklaşımdır. Yazar, dünyada hızla ivme kazanmakta olan parasallaşmanın, ekonominin yanı sıra Osmanlı Devleti ve diğer devletlerin mali, siyasi vb. kurumlarında da önemli ölçüde dönüşümlere sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Bu çıkarımı ile bir nevi günümüz modern devlet kurumlarının XVII. Yüzyılda geçirmiş olduğu evreleri okuyuculara aktardığını görmekteyiz. Yazarın ele almış olduğu çalışmasıyla, tüm dünyada kendisini gösteren bu iktisadi gelişmenin devletler üzerindeki etkilerinin incelenmesi gerektiğini söylemiştir. Sonuçların olumlu ya da olumsuz mukayeselerinin yapılmasının yeni bir tartışmayı doğurabileceği düşüncesi ile akademik camiaya yeni bir tartışma getirmek istediğini görmek gayet tabii mümkündür.